

Jak skonstruować program nauczania zawodu? – poradnik dla nauczycieli przedmiotów zawodowych

1. Czym jest program nauczania zawodu?

Zgodnie z przepisami ustawy – Prawo oświatowe, przez program nauczania zawodu należy rozumieć opis sposobu realizacji celów kształcenia i treści nauczania ustalonych w podstawie programowej kształcenia w zawodzie szkolnictwa branżowego, w formie oczekiwanych efektów kształcenia, uwzględniający wyodrębnienie kwalifikacji w zawodzie, zgodnie z klasyfikacją zawodów szkolnictwa branżowego. Program nauczania zawodu zawiera także programy nauczania do poszczególnych obowiązkowych zajęć edukacyjnych z zakresu kształcenia w zawodzie, ustalonych przez dyrektora szkoły. Każdy program może obejmować treści nauczania wykraczające poza zakres treści nauczania ustalonych w formie efektów kształcenia dla danego zawodu w podstawie programowej kształcenia w zawodzie szkolnictwa branżowego, z tym że powinien być on dostosowany do potrzeb i możliwości uczniów, dla których jest przeznaczony. Dyrektor szkoły/placówki, po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej, dopuszcza do użytku przedstawiony przez nauczyciela lub zespół nauczycieli program nauczania zawodu, który staje się elementem szkolnego zestawu programów nauczania.

2. Elementy programu nauczania zawodu

- a/ Metryczka (wprowadzenie)
- b/ Cele programu nauczania zawodu (ogólne i operacyjne)
- c/ Treść i układ materiału nauczania
- d/ Zalecane sposoby realizacji, metody, formy pracy
- e/ Zasady sprawdzania osiągnięć uczniów (uzyskanych efektów kształcenia)
- f/ Sposoby ewaluacji
- g/ Inne zalecenia związane z realizacją programu

3. Etapy tworzenia programu nauczania zawodu

3.1. Wprowadzenie do programu nauczania

Wprowadzenie, czyli tzw. metryczka powinna zawierać:

- a/ nazwę i symbol zawodu szkolnictwa branżowego (kwalifikacje zawodowe wyodrębnione dla zawodu);
- b/ typ szkoły, dla którego program został opracowany;
- c/ formę kształcenia realizowaną w szkole dla danego zawodu (dzienna, stacjonarna, zaoczna);
- d/ ogólną charakterystykę uczniów / słuchaczy (potrzeby i możliwości edukacyjne);
- e/ ogólne cele kształcenia (dydaktyczne, wychowawcze);
- f/ specyficzne cechy programu (linearny, spiralny, koncentryczny, przedmiotowy, modułowy);
- g/ wskazanie literatury przedmiotu;
- h/ informacje o autorach programu, jakie jest doświadczenie zawodowe autora/autorów,
- i/ udział pracodawcy w tworzeniu programu.

3.2 Jak formułować cele programu nauczania zawodu (cele operacyjne)?

Formułujemy je jako zamierzone osiągnięcia uczniów w procesie nauczania. Cele powinny wskazywać te czynności, które absolwent szkoły opanuje po zakończeniu kształcenia. Do formułowania celów kształcenia najlepiej wykorzystać listę czasowników operacyjnych użytych w podstawie programowej dla danego zawodu.

Przykłady:

- przewidywać zagrożenia i stosować środki ochrony dotyczące bhp,
- planować zadania zawodowe dla wyuczonej kwalifikacji,
- organizować stanowisko pracy,
- wykonywać zadania zawodowe w oparciu o wskazane materiały i technologię,
- stosować materiały, sprzęt i narzędzia,
- posługiwać się dokumentacją zawodową (techniczną),
- udzielać pierwszej pomocy.

3.3 Treść i układ materiału nauczania zawodu

Treść i układ materiału programu nauczania zawodu powinien uwzględniać zapisy podstawy programowej dla danego zawodu, w szczególności:

- a/ efekty kształcenia i kryteria weryfikacji tych efektów,
- b/ warunki i sposoby realizacji kształcenia w zawodzie,
- c/ minimalną liczbę godzin kształcenia w zawodzie w ramach danej kwalifikacji.

Założenia dotyczące sprawdzania osiągnięć uczniów (uzyskanych efektów kształcenia) powinny dotyczyć:

- a/ przyjętych kryteriów oceniania (co uczeń / słuchacz powinien umieć na poszczególne oceny),
- b/ formy sprawdzania osiągnięć uczniów,
- c/ zasady oceniania i ich zgodność z wewnątrzszkolnym systemem oceniania
- d/ uwzględnienie w zasadach, sposobach oceniania specyfiki kształcenia zawodowego, np.:
  - poprawności merytorycznej wykonania zadania (zgodnie z technologią zawodową),
  - stosowanie przepisów bhp i ochrony środowiska,
  - właściwej prezentacji, estetyki wykonanego zadania,
  - umiejętności korzystania z dokumentacji typowej dla zawodu,
  - umiejętności organizacji stanowiska pracy,
  - sprawności wykonywania zadań (czynności) zawodowych

3.4 Podział treści nauczania i tworzenie przedmiotów

a/ Grupowanie „jednorodnych” (podobnych) efektów kształcenia i kryteriów weryfikacji dla danej kwalifikacji wyodrębnionej w zawodzie, tak by można je było osiągnąć w ramach jednego przedmiotu.

Np.

Przedmiot: <u>Pracownia turystyki</u>	330
HGT.07.3. Projektowanie imprez i dobór usług turystycznych	180
HGT.07.4. Kalkulowanie kosztów imprez i usług turystycznych	150

b/ Grupowanie tzw. „efektów wspólnych” (BHP, KPS, OMZ) i przyporządkowanie ich do pogrupowanych efektów branżowych, tak by można je było realizować w ramach jednego przedmiotu.

Np.

Przedmiot: Pracownia turystyki	420
HGT.07.3. Projektowanie imprez i dobór usług turystycznych	180
HGT.07.4. Kalkulowanie kosztów imprez i usług turystycznych	150
+ HGT.07.7 Kompetencje personalne i społeczne (niektóre efekty kształcenia)	-
+ HGT.07.8 Organizacja pracy małych zespołów (niektóre efekty kształcenia)	-
+ HGT.07.1 BHP (niektóre efekty kształcenia)	90

c/ Tworzenie nazw przedmiotów kształcenia teoretycznego i przedmiotów realizowanych w formie zajęć praktycznych

Np.

Lp	Przedmioty	Nr kwalifikacji szczegółowej	Pogrupowane efekty kształcenia	
			Branżowe	Ogólne (BHP, KPS, OMZ)
1	Pracownia turystyki	np.: HGT.07.2 HGT.07.1 HGT.07.2 HGT.07.3 ...	np.: Projektuje imprezy turystyczne... Sporządza kalkulację imprezy turystycznej	np.: rozróżnia pojęcia związane z bezpieczeństwem i higieną pracy, ochroną przeciwpożarową, ochroną środowiska i ergonomią ...
2	Podstawy turystyki	...	...	...

d/ Treści nauczania konkretnego przedmiotu, efekty kształcenia, sposoby i warunki realizacji, liczba godzin, klasa:

Np.

Lp.	Nazwa działu	Treści nauczania (tematy)	Wymagania programowe / /Efekty kształcenia z podstawy programowej podstawowe / ponadpodstawowe	Metoda pracy / Środki dydaktyczne (warunki, sposoby realizacji)	Liczba godzin	Klasa realizacji

Przedmiot XXX

3.5 Dodatkowe elementy programu nauczania zawodu

W programie nauczania zawodu można dodatkowo zawrzeć:

- a/ zalecane metody pracy w ramach danego przedmiotu, zajęć praktycznych,
- b/ zalecane formy organizacyjne zajęć,
- c/ sposoby indywidualizacji pracy z uczniami,
- d/ możliwości kształtowania i rozwoju kompetencji kluczowych,
- e/ przykładowe scenariusze zajęć, zadania, ćwiczenia, projekty edukacyjne,
- f/ możliwości podjęcia pracy w zawodzie lub kontynuowania nauki w pokrewnym zawodzie,
- g/ słownik podstawowych pojęć i definicji zawodowych.

4. Weryfikacja wykonanej konstrukcji programu nauczania zawodu z podstawą programową dla danego zawodu (kwalifikacji)

Weryfikację programu nauczania zawodu możemy wykonać wykorzystując następującą tabelę roboczą:

Lp	Przedmiot	Nr kwalifikacji szczegółowej	Efekty kształcenia		Sposoby, warunki realizacji	Minimalna liczba godzin z podstawy programowej	Faktyczna liczba godzin
			zawodowe	Ogólne (BHP, KPS, OMZ)			
1	Nazwa przedmiotu		<i>Czy wszystkie zaplanowane efekty kształcenia zostały ujęte</i>	<i>Czy wszystkie zaplanowane efekty kształcenia zostały ujęte</i>	<i>Czy spełnione są wymogi podstawy programowej Np. miejsce realizacji zajęć, wyposażenie, zalecane metody pracy (Sala lekcyjna, Warsztaty z udzielania pierwszej pomocy)</i>		

5. Monitorowanie realizacji programu nauczania zawodu

Monitorowanie powinno być procesem ciągłym i powinno obejmować następujące obszary:

- a/ realizację przyjętych treści nauczania pod kątem uzyskiwanych efektów kształcenia wynikających z programu;
- b/ wymiar godzin przeznaczonych na realizację poszczególnych tematów / działów/ kwalifikacji/ przedmiotów;
- c/ warunki i sposoby realizacji programu nauczania;
- d/ stopień osiągnięcia zakładanych celów kształcenia (ogólnych i operacyjnych).

4. Ewaluacja programu nauczania zawodu

Ewaluacja powinna służyć poprawie istniejącego stanu rzeczy. Program powinien wykazywać elastyczność, rozumianą jako zdolność do szybkiej adaptacji w zmieniających się warunkach szkolnych, prawnych, ekonomicznych, potrzeb i rozwoju nauki, np. dostosowania do zdalnego nauczania. Podczas konstruowania programu nauczania zawodu warto odpowiedzieć na następujące pytania ewaluacyjne:

- a/ Czy i w jakim stopniu cele i zadania określone przez program zostały osiągnięte?
- b/ Czy dany program możliwy jest do zrealizowania, a jeśli tak, to jakie powinny być warunki osiągnięcia zamierzonych celów?
- c/ Jakie czynności sprzyjają, a jakie nie sprzyjają realizacji programu?
- d/ Jakie są pozytywne i negatywne skutki realizacji programu?
- e/ Jakie czynności należy wykonać dla modyfikacji programu (np. dostosowanie do zdalnego nauczania)?

Ewaluacja programu nauczania zawodu, wykonywana już w trakcie jego realizacji, powinna dotyczyć m.in.:

- a/ stopnia osiągnięcia zakładanych celów programu (czy dany program w ogóle możliwy jest do zrealizowania, jakie powinny być warunki osiągnięcia zamierzonych celów, jakie czynności sprzyjają, a jakie nie sprzyjają realizacji programu, w jakim stopniu program nauczania zapewnia osiągnięcie przez uczniów poszczególnych efektów kształcenia, jakie efekty są najtrudniejsze do osiągnięcia),
- b/ stopnia zapewnienia warunków i sposobów osiągania efektów kształcenia (czy są odpowiednie, czy ułatwiają osiągnięcie efektów kształcenia),
- c/ poziomu przygotowania uczniów, absolwentów do: egzaminów zewnętrznych, pracy zawodowej, podjęcia dalszej nauki w pokrewnym zawodzie,
- d/ stopnia realizacji celów wychowawczych wynikających z programu wychowawczego i profilaktycznego szkoły,
- e/ stopnia uwzględnienia w programie nauczania możliwości rozwijania kompetencji kluczowych i metod sprzyjających indywidualizacji procesu nauczania,
- f/ poziomu współpracy z pracodawcami,
- g/ oceny procesu kształcenia przez uczniów (czy są odpowiednio zmotywowani, czy program jest odbierany jako przyjazny, jasny, zrozumiały, adekwatny do możliwości i potrzeb uczniów, czy czują się dobrze przygotowani do egzaminu zawodowego).

6. Zadania do samodzielnego wykonania

Poniżej umieszczono zestaw ćwiczeń ułatwiających samodzielne konstruowanie programu nauczania zawodu.

Ćwiczenie 1

Na podstawie wybranej podstawy programowej zawodu, ramowego planu nauczania dla danego typu szkoły, klasyfikacji zawodów szkolnictwa branżowego, zredaguj metryczkę programu nauczania.

Pytania pomocnicze:

1/ Jakiego zawodu szkolnictwa branżowego program dotyczy (symbol zawodu, kwalifikacje wyodrębnione dla zawodu)?

.....

2/ Dla jakiego typu szkoły został opracowany?

.....

3/ Dla jakiej formy kształcenia został sporządzony (dzienna, stacjonarna, zaoczna)?

.....

4/ Podaj ogólną charakterystykę uczniów/ słuchaczy?

.....

5/ Podaj ogólne cele kształcenia (dydaktyczne, wychowawcze)?

.....

6/ Podaj specyficzne cechy programu (jeśli istnieją)?

.....

7/ Wskaż literaturę przedmiotu, czasopisma branżowe

.....

8/ Podaj informację o autorach programu, jakie jest doświadczenie zawodowe autora/autorów.

.....

9/ Podaj informację o pracodawcy współtworzącym program nauczania.

.....

Ćwiczenie 2

Wykorzystując podstawę programową dla danego zawodu dokonaj pogrupowania „jednorodnych” (podobnych) efektów kształcenia i kryteriów weryfikacji dla danej kwalifikacji wyodrębnionej w zawodzie, tak by można je było realizować w ramach jednego przedmiotu. (Ponumeruj je)

Czynności:

- grupowanie efektów kształcenia wymienionych w podstawie programowej
- grupowanie kryteriów weryfikacji wymienionych w podstawie programowej

Ćwiczenie 3

Wykorzystując podstawę programową dla danego zawodu dokonaj pogrupowania tzw. „efektów wspólnych” (BHP, KPS, OMZ) do pogrupowanych efektów branżowych z Ćwiczenia 2, tak by można je było realizować w ramach jednego przedmiotu. (Ponumeruj je)

Czynności:

- przyporządkowanie efektów kształcenia i kryteriów weryfikacji dla BHP
- przyporządkowanie efektów kształcenia i kryteriów weryfikacji dla KPS (kompetencje personalne i społeczne)
- przyporządkowanie efektów kształcenia i kryteriów weryfikacji dla OMZ (organizacja pracy małych zespołów)

Ćwiczenie 4

Na podstawie wyników działań z ćwiczenia 2 i 3 nazwij przedmioty kształcenia teoretycznego i przedmioty realizowane w formie zajęć praktycznych

Przedmioty kształcenia teoretycznego:

.....

.....

.....

Zajęcia praktyczne:

.....

.....

.....

.....

Ćwiczenie 5

Ustal na podstawie poniższej tabeli dla wybranego przedmiotu:

- treści nauczania (tematy) i układ materiału,
- warunki i sposoby realizacji, w tym: metody i formy pracy, wyposażenie, środki dydaktyczne, podręczniki, miejsce realizacji zajęć (pracownia specjalistyczna, warsztaty szkolne, u pracodawcy, inne)
- Przydziel godziny do poszczególnych tematów zgodnie z układem materiału dla przedmiotu z uwzględnieniem minimalnej liczby godzin kształcenia zawodowego dla kwalifikacji wyodrębnionej w zawodzie (ustalenie liczby godzin dla poszczególnych tematów, rozdziałów, ustalenie tygodniowej / rocznej liczby godzin przedmiotu)

Przedmiot:.....

Lp.	Nazwa działu	Treści nauczania (tematy)	Wymagania programowe / /Efekty kształcenia z podstawy programowej		Metoda pracy /Środki dydaktyczne (warunki, sposoby realizacji)	Liczba godzin	Klasa
			Podstawowe	Ponadpodstawowe			

Ćwiczenie 6

Dokonaj weryfikacji wykonanej konstrukcji lub modyfikacji programu nauczania zawodu z podstawą programową dla danego zawodu na podstawie poniższych wskazań i tabeli (sporządzenie listy kontrolnej obejmującej: efekty kształcenia i kryteria weryfikacji (branżowe i ogólne - BHP, KPS, OMZ), sposoby, warunki realizacji programu, minimalna liczba godzin kształcenia zawodowego dla poszczególnych kwalifikacji wyodrębnionych w zawodzie)

Lp	Przedmiot	Nr kwalifikacji szczegółowej (np. AUD.01.1)	Efekty kształcenia		Sposoby, warunki realizacji	Minimalna liczba godzin z podstawy programowej	Faktyczna liczba godzin
			zawodowe	Ogólne (BHP, KPS, OMZ)			

Ćwiczenie 7

Przeprowadź monitorowanie realizacji podstawy programowej wykorzystując poniższą tabelę. Sformułuj wnioski i rekomendacje.

Lp	Kwalifikacja	Przedmiot	Efekty kształcenia wymienione w podstawie programowej		Liczba godzin w programie nauczania / podstawie programowej		Uwagi dotyczące realizacji
			zrealizowane	niezrealizowane	zrealizowana liczba godzin	niezrealizowana liczba godzin	

Wnioski:

.....
 .....

Rekomendacje:

.....
 .....

Ćwiczenie 8

Monitorowanie i ewaluacja programu nauczania zawodu (badanie cykliczne)

Odpowiedz na pytania, sformułuj wnioski i rekomendacje:

1/ Czy i w jakim stopniu cele i zadania określone przez program zostały osiągnięte?

.....

2/ Czy dany program w ogóle możliwy jest do zrealizowania, a jeśli tak, to jakie powinny być warunki osiągnięcia zamierzonych celów, jakie czynności sprzyjają, a jakie nie sprzyjają realizacji programu?

.....

3/ Jakie są ewentualne uboczne skutki (pożądane i niepożądane) realizacji programu?

.....

4/ W jakim stopniu program nauczania zapewnia osiągnięcie przez uczniów poszczególnych efektów kształcenia. Jakie efekty są najtrudniejsze do osiągnięcia?

.....

5/ W jakim stopniu ustalone warunki osiągania efektów kształcenia ułatwiają ich realizację?

.....

6/ Czy właściwie zachowano minimalną liczbę godzin na poszczególne rodzaje efektów kształcenia wynikającą z podstawy programowej, czy zachowano warunek dotyczący podziału wymiaru godzin na przedmioty teoretyczne i zajęcia praktyczne?

.....

7/ Czy właściwie w programie nauczania zaplanowano terminy zakończenia poszczególnych zajęć, tak by uczeń mógł przystąpić do egzaminów zawodowych?

.....
8/ Czy program uwzględnia cele wychowawcze wynikające z programu wychowawczego i profilaktycznego szkoły?

.....
9/ W jakim stopniu metody i formy pracy uwzględnione w programie nauczania umożliwiają rozwijanie kompetencji kluczowych i indywidualizację procesu nauczania?

.....
10/ W jakim stopniu program nauczania umożliwia współpracę z pracodawcami?

.....
11/ Czy uczniowie właściwie odbierają proces kształcenia, czy są odpowiednio zmotywowani, czy program jest odbierany jako przyjazny, jasny, zrozumiały, adekwatny do możliwości i potrzeb uczniów, czy czują się dobrze przygotowani do egzaminu zawodowego?

.....
12/ Jakie są rezultaty egzaminu zawodowego po realizacji programu nauczania, jak program oceniają absolwenci i pracodawcy?

.....

Opracował:

Tomasz Kąkol

konsultant do spraw kształcenia zawodowego

Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku